

SETU RAHVALAULU OTSIMAS

Heidi Metsma

1976. a. suvel viibis grupp eesti filoloogia üliõpilasi rahvaluulepraktikal Setumaal. Ülesandeks oli koguda põhiliselt rahvalaule, selle kõrval ka muinasjutte, vanasõnu, uskumusi ja muud. Töö toimus kahes grupis. Ühe grupi põhiliseks töökohaks oli Kiislovo küla, teisel Meremäe ümbrus. Saadud aines oli võrdlemisi ulatuslik. Põhilise osa moodustasid laulud.

Töökord kujunes meil üldiselt selliseks. Esmalt saadeti välja paariliikmeline luuregrupp, kes tegi kindlaks, kas külas lauljaid on ning kas on võimalik koori kokku saada. Lihtsam oli, kui teadsime juba varem küla peamisi laulikuid. Nende abil oli võimalik kokku saada ka koori ülejäänud liikmed. Siis käidi läbi kõik potentsiaalsed lauljad ja lepiti nendega kokku kogunemise aeg ning koht. Laule lindistama siirduti juba suurema grupiga. Hiljem, enamasti järgmisel hommikul, tuli need laulud magnetofonilindilt litereerida ning puhtalt vihikusse kirjutada. Just see oli kõige vaevarikam töö. Raskusi valmistas setu murdest arusaamine. Kui kõnekeelt vabas suhtlemises kohalike elanikega oli võimalik enam-vähem täielikult taibata, siis esimesed laulud, mida me kuulsime, jäid täiesti arusaamatuiks. Setu laulikud laulavad enamasti poolkinnise suuga, laulutekstides on palju arhailisi sõnu ja vorme, ning kui eeslauljat saadab mitmehäälne koor, laulavad koori liikmed tihti eri sõnu. See kõik teeb arusaamise raskeks. Esimesed litereerimiskatsed olid väga vaevälised. Taipasime vaid üksikuid sõnu. Lindilt kuulamise tegi raskemaks ka esimeste võtete halb kvaliteet, olime ju lindistamiseks algajad. Aga kõik paranes tasapisi ja töö hakkas jõudsamalt edenema. Kõigepealt said selgeks vormid, siis lauludes sagedamini korduvad sõnad. Hakkasime mõistma üksikuid värsse ning lõpuks võis ütelda, et segaseks jäid üksnes mõned vööramad sõnad. Edule aitas kaasa

eelkõige järjekindel litereerimistöo (võtsime laulud mitmekesi koos sõna- ja värssshaaval läbi), aga ka see, et päevast päeva kuulsime ehtsat murdekõnet. Kogu see alguse vaevalisus viis arvamusele, et järgmisel samasugusel ekspeditsioonil Setumaale vajavad üliõpilased põhjalikumat ettevalmistamist. Meie ettevalmistus oli põhiliselt passiivne: vaatasime ja kuulasime, kuidas õppejõud v.-õpet. U. Kolk lindiga töötas ja püüdsime üksikuid sõnu ja vorme meelde jätta. Oleks kulumud rohkem iseseisvat tööd. Magnetofoniga töötamiseks saime kateedris 10-tunnilise ettevalmistuse, aga töötamine informandiga on ikkagi midagi muud.

Meie lauluotsingutesse suhtuti õige mitmeti. Oli inimesi, kellest teadsime, et nad oskavad laule, kuid kes keeldusid neid esitamast. Tuli see siis tagasihoidlikkusest või mõnest muust põhjusest, ei tea. Juhtus ka nii, et kui oligi kokku räägitud, olid kõik laulikud kadunud või ülikiirete töödega seotud. Need olid siiski erandjuhtumid. Enamasti leidsime ikka ühe või paar hakkajat naist, kes aitasid ka teisi veenda, ja nii mõnigi lindistus oleks ära jäänud ilma nende heade abilisteta.

Vanu rahvalaule, mis vabast tahtest, ilma kogujate palveteta lauldakse, leidub Setumaal harva. Meil oli juhus viibida ühel kiigepeol, kus lauldi meile omal algatusel ja siis ka enda rõõmuks. Aktiivne laulutraditsioon on hääbumas, üha vähem tuleb laulmist ette. Seetõttu on endised tuntud laulikud saanud vähe kokku laulda ning nad hindavad seetõttu oma oskusi madalalt. Teiseks põhjuseks, miks mõnikord kohtasime vastupanu meie palvele laulda, arvan olevat üldise suhtumise vanasse laulu. Nooremad inimesed ja ka osa kesk-ealisi peab Setumaal rahvalaulu ainult vanade naiste harrastuseks ega võta seda kuigi tõsiselt. Selline negatiivne suhtumine võib laulikuil tekitada tahtmise hoida laul endale.

Seekordsel kogumismatkal kohtasime väga palju toremaid inimesi. Oli häid laulikuid, oli ka keskmisi, halbu vist ei olnudki. Enamasti saime kokku 4- kuni 5-liikmelise koori. Ainult üks laulik laulis ilma koorita. See oli meie toredaim leid - 83-aastane laulunaine Teps (Stepanida) V a h v i k . Kuna ta elab suurematest küladest kaugel väikeses Palo külas, mille ümbruses teisi laulikuid pole, oligi ta enamasti ka eelmistele kogujatele üksinda laulnud. Kõige hu-

vitavamad laulud saime just Tapa Vahvikult. Kõige enam röö-
mustasime pika lüroepilise "Maie laulu" üle. Laul on Setu-
maal suhteliselt haruldane. See oligi meie väärtuslikem laul.
Laul on osalisekski tsiteerimiseks liialt pikk, sellepärast
lühidalt selle sisust.

Neiu tahab mehele saada. Tulebki kosilane, kes viib ta
oma koju. Peatselt ilmub eijolane (elanik teisest ilmast,
surnuteriigist) ja võtab kaasa mehe hinge. Mai ärkab hommi-
kul ja märkab surnud meest. (See koht laulus on üpris sega-
ne, kuid hilisemate värsside põhjal võib arvata, et Mai tap-
pis oma mehe ise.) Mai põgeneb, aga abikaasal on suur sugu-
võsa, kes hakkab teda taga ajama. Mai otsib varju haava juu-
rest, aga ei saa. Siis sõnub haavalehed värisema. Otsib var-
ju kadaka juurest, saab kaitset, otsijad ei leia teda.

Huvitavamateks momentideks laulus on uskumus eijolas-
tesse, surnuteriigi elanikesse, ja laulu lõpp - üpris ori-
ginaalne lahendus selle laulutüübi juures. Struktuurilt on
laul ebaühtlane. On pikalt väljaarendatud osasid, on ka kii-
reid üleminekuid. Leidub vaid paarivärsilisi kirjeldusi
sündmustest. Väljaarendatud kohad on väga ilusad, lüürilil-
sed. Laul esitati suure kaasaelamisega ning südamlikult.

Tapa Vahvikult saime teisigi, pisut lähemaid lüroepi-
lisi laule, nagu "Taivas tahtse maha tulla", "Venna sõjalu-
gu" ja "Imä and koolule mehele"; lisaks veel häällilaule, mui-
nasjutte, vanasõnu, mõistatusi ja uskumusi. Tapa Vahvik on-
gi tuntuim muinasjutuvestja. Tema muinasjutud on tõesti vä-
ga huvitavad, on hästi pikad, kontamineeritud lühemaist mui-
nasjuttudest.

Tuleb kahetseda, et sõnad ja viis, mis me oma retkel
kogusime, on vaid osa sellest, mida rahvaluule tegelikult
hõlmab. Omaette väärtus oli selle toreda vana naise kaasa-
elamine, tema ilmekas nägu ja suur soov anda meile edasi se-
da, mida laulud ja muinasjutud endas sisaldavad, ning seda,
mida ta ise sealjuures tunneb. Ei teadnud varem, et muinas-
jutte võib ja saab jutustada ka nõnda, nagu tegi seda Tapa
Vahvik.

Kõnealused laulud polnud tüüpilised meie kogumisretke
saagi hulgas. Enamasti saime lähemaid ja hoopis teiselaadi-
lisi. Väga sagedased olid mõrsjaitkud, pulmalaulud, pilke-
laulud ja muud laiemalt levinud laulud. Ühe tüüpilisema lau-
lu algusvärsid:

Vel'lokõnõ, jäl'l armakõnõ,
armas kulla vel'lokõnõ võe, kaligo,
No ma ks sinno küll paino pallõma,
armas kulla vel'lokõnõ, võe, kaligo.
Hellile ma sõnolõ hiidä.
Vasta ks võta mu vāsünü oppõn,
vasta ks võta mu ratsu rammohunu,
talli ks aja sa kõiki taostõga,
varjo ala no kõik vangõrdõga.

Kuigi enamik laule olid sarnased, ei muutunud nad igavaks, sest iga esitus on originaalne ning teistest erinev. Ka laulude ülesehituses ja värssides on erinevusi, mis aga kohe silma ei hakka. Praktikal veendusin, kui huvitav võib olla vana rahvalaul. Ja kõige selgemini ilmneb see vahetul esitusel. See on ju alati nõnda: mida rohkem mingit asja tundma õppida, seda rohkem uut ja huvitavat sealt leiab. Hakkasin armastama Setumaad ja selle elanikke, ning kui keegi leiab, et setu rahvalaul on igav ja monotoonne, soovitan kindlasti vähemalt korragi Setumaal ära käia.